

Ю. В. Должанська

*Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди***РОБІТНИЧА ТЕМА У ПРОЗІ С. МУШНИКА**

Розглядаються повісті та оповідання Сергія Мушника на робітничу тематику в контексті українського літературного процесу другої половини ХХ століття. Аналізуються особливості репрезентації робітника й процесу виробництва в прозових творах С. Мушника, наголошується на тих структурних елементах, що є визначальними в розробці письменником теми праці у своїй творчості.

Ключові слова: Сергій Мушник, робітнича тема, соціалістичний реалізм, індустріальний пейзаж, образ колективу, позитивний герой.

Рассматриваются повести и рассказы Сергея Мушника на рабочую тематику в контексте украинского литературного процесса второй половины ХХ века. Анализируются особенности репрезентации рабочего и процесса производства в прозе С. Мушника, отмечаются те структурные элементы, которые являются определяющими в разработке писателем темы труда в своем творчестве.

Ключевые слова: Сергей Мушник, рабочая тема, социалистический реализм, индустриальный пейзаж, образ коллектива, положительный герой.

The article studies Sergey Mushnyk's labor theme narratives and stories in the context of the Ukrainian literary process in the second half of the twentieth century. Worker and production process representation features in S. Mushnyk's prose are examined. Special emphasis made on those structural elements which are determinant in the writer's development of working themes in his works.

Key words: Sergey Mushnyk, working theme, socialist realism, industrial landscape, the image of the employee, positive character.

У контексті радянської літератури тема праці посідає особливе місце. Іноді письменники настільки захоплювались зображенням виробничого процесу, що показ людського характеру, художній портрет свого сучасника відходив на другий план. Однак деяким митцям слова, залишаючись у межах офіційного радянського дискурсу, вдавалося перебороти так зване захоплення «техніцизмом» та наблизитися до високохудожнього аналізу життєвих явищ, до психологічної прози, а відтак і до створення повноцінних образів героїв своєї епохи. До таких письменників належить і С. Мушник.

Тема праці у творчій спадщині С. Мушника представлена дуже широко. Почата в поезії, вона знаходить своє продовження в прозовому доробку письменника, зокрема у книзі «Повісті Північної прохідної» (1967) та «Осокорова заметіль» (1970). Захоплення письменника робітничою тематикою відмічали радянські критики у своїх статтях та рецензіях: «автор оспівує незламну силу, вічну романтику робітництва, що перетворює світ» [11], або ж: «вірність робітничому покликанню» – наскрізна тема творів С. Мушника [10], а самого автора називали «співцем заводської сторони» [11; 19].

Беручи до уваги особливості літературного процесу другої половини ХХ ст., обгрунтуємо свою зацікавленість темою праці у творчості С. Мушника словами Т. Круглової, яка слушно зауважує, що «винесення тем праці, виробництва, образу робітника в центр мистецтва є унікальним явищем у світовій культурі. Наприклад, жанри «виробничого роману», «виробничої поезії», «виробничого фільму», «виробничого пейзажу» ... носять доволі екзотичний характер у контексті світової культури ХХ століття і не мають таких розвинених і різноманітних аналогів в мистецтві за межами соціалістичних суспільств [7, с. 45].

Проблема робітничої тематики в текстах соціалістичного реалізму є плідною для літературознавчих досліджень. У радянській критиці цього питання торкалися багато науковців, зокрема В. Дончик [3; 4], З. Голубєва [1], Л. Монастирецький [12], Л. Світайло [17] та інші. Вони висвітлили загальні тенденції літературного процесу того часу і визначили місце теми праці в широкому контексті української радянської літератури. Однак, зважаючи на час написання праць, традиції соціалістичного канону заважають об'єктивному розгляду порушеного питання.

На сучасному етапі розвитку літературознавчої науки спостерігається посилена увага до творчості письменників соціалістичного реалізму, а таким чином і до теми праці в їхньому творчому доробкові. Побіжно до цього питання зверталися Є. Добренко [2], І. Захарчук [5], а більш широко – Т. Круглова, зокрема в статті «Художня репрезентація «нової людини» в контексті індустріалізації» [7]. Дослідниця наголосила на архаїзації праці та естетизації її як процесу, важливості індустріального пейзажу, ефекті єдності життя/мистецтва у творах радянського періоду. Проте ця розвідка є суто теоретичною. Тож у сучасному літературознавстві порушена проблема залишається недостатньо дослідженою у творчості багатьох письменників, у тому числі й С. Мушника.

Тож мета й завдання нашої статті полягають у тому, щоб об'єктивно розглянути особливості репрезентації робітника й процесу виробництва в прозових творах С. Мушника в контексті літературного процесу другої половини ХХ століття, проаналізувати ті структурні елементи, що є визначальними в розробці письменником теми праці у своїх повістях та оповіданнях.

В одному зі своїх листів ще 1950 року П. Панч радив С. Мушнику, тоді студенту І курсу Інституту літератури, наступне: «Що від наших (Харківських) поетів чекає народ? (...) Треба оспівати новаторів виробництва і колгоспів Харківщини, треба оспівати первісток індустріалізації – ХТЗ. На Харківських заводах виготовляються зараз машини і верстати ... Все це має бути відбито в художніх творах» [7, арк. 1].

Пізніше, у 1965 році, коли у С. Мушника вже вийшли друком десять поетичних книжок і збірка оповідань «Юга», П. Панч писав: «Крім технічних якостей, письменник, щоб стояти твердо на землі, мусить ще виявити свою тему. Це так же необхідно, як виявити людині своє покликання». Далі він зазначає, що перечитав багато творів С. Мушника і дійшов висновку: «Ваша тема – вільна праця, як необхідний інгредієнт життя, праця, що облагороджує людину, вселяє їй самоповагу. (...) Велика і благородна тема, багата на матеріал, на відтінки» [8, арк. 2].

Увага української радянської літератури до робітничої теми та висвітлення виробничого процесу розпочинається ще у 20–40-ві рр. Виходять друком твори, де основним є саме виробничий конфлікт, а головним героєм – представник робітничого класу: «Сталеве серце» П. Вігдоровича, «Петро Ромен» та «Перша весна» Г. Епіка, «Народжується місто» О. Копиленка, «Роман міжгір'я» І. Ле, «Повість наших днів» П. Панча, «Металісти» І. Сенченка, «Інженери» Ю. Шовкопляса тощо. Є. Добренко зазначає, що «культ праці – головний державний культ» [2, с. 42] у соціалістичному реалізмі. А тогочасна критика підвищену увагу письменників до образу робітника пояснювала «зростанням його ролі в будівництві комунізму» [12, с. 110].

Л. Світайло, досліджуючи тему праці на матеріалі української радянської літератури, зазначає: «художня проза ... прагне утверджувати людину активну, доля якої тісно пов'язана з життям народу» [17, с. 37]. **Виробничий роман** дослідниця називає «певним етапом в освоєнні робітничої теми і досить повчальним досвідом у плані дальшого розвитку, вироблення удосконалення в прозі наступних років основних принципів естетичного дослідження життя робітничого класу» [17, с. 38-39]. Серед показових виробничих романів вона називає «Народжу-

ється місто» О. Копиленка, «Роман міжгір'я» І. Ле, «Соть» Л. Леонова, «Інженери» Ю. Шовкопляса тощо.

А вже з початку 50-х рр. тема праці в українській літературі тісно пов'язується з формуванням «людини нового типу», основним для персонажа стає долання виробничих труднощів, у результаті чого герой розкривається як особистість.

Починаючи з середини 60-х років, у літературі спостерігається тенденція до зображення внутрішнього світу людини, і, як пише З. Голубева, «прагнення виявити корені соціальної детермінованості людського характеру в трудовій діяльності, розкрити її індивідуальну неповторність через спілкування з виробничим колективом» [1, с. 104]. Серед показових творів цього періоду варто назвати «Люблю сині зорі» В. Дрозда, «Переходимо до любові», «Розгін», «Спека» П. Загребельного, «Росава» В. Логвиненка, «І зійшов день» В. Маняка, «Дорога через міст», «Повість Північної прохідної» С. Мушника, «Пора весняних вітрів» Л. Серпіліна, «Звичайне життя» В. Собка, «Невгамовна», «Онуки питають» А. Хижняка, «Місто над нами» А. Хорунжого, «Людина живе двічі» Ю. Шовкопляса тощо.

Тож до теми праці С. Мушник прийшов не випадково, з одного боку, слідуючи тенденціям, що вже склалися в тогочасній літературній ситуації, а з іншого – опираючись на свій життєвий досвід. Власне, про це письменник сказав у статті «Робітнича тема в моєму серці». Він розповідає, що виріс поблизу заводу, знає багато робітників і спілкується з ними. А також зазначив: «Партія, XXV з'їзд КПРС закликають нас, письменників, до створення високоякісних творів про робітничий клас ... І твори такі мають бути написані» [16, с. 14].

С. Мушник залишив по собі велику кількість прозових творів, що більшою чи меншою мірою стосуються робітничої тематики. Вражає і жанрова різноманітність таких творів: оповідання «Федір Дудка», «Ропота», «У котловані», «Осокорова заметіль», «Ясіна», повісті «Дорога через міст», «Скрипка», «Повість Північної прохідної», «Купальський вогонь», документальні повісті «Володарі автоматів», «Я стверджуюсь» та ін.

На першому плані в його творах внутрішній конфлікт у душі головного героя. Характерною ознакою є те, що герой врешті приходиться до певного висновку й звичай змінює своє ставлення до праці, до оточуючих. Найчастіше письменник вдається до змалювання образів молодих робітників у пору їхнього змузнення, становлення особистості. Такими є Олекса із повісті «Скрипка», Олексій із «Осокорової заметілі», Федько Дудка з однойменного оповідання, Анатоль із «Повісті Північної прохідної» та ін.

У 8-му томі «Історії української літератури» зазначається, що більшість творів про робітничий клас, написаних у 60–70-ті рр. ХХ століття, «звернена насамперед до морально-етичних проблем» [6, с. 370]. Цю тенденцію відзначали й інші науковці, зокрема Л. Світайло: «Конфліктна ситуація вимагає детального аргументованого вибору, морально-психологічного обґрунтування поведінки героя, його позиції загалом. Це, безумовно, ставить перед письменником завдання відтворити внутрішній світ героя і розкрити єдино-можливу й сприйнятну лінію поведінки його в тому чи іншому художньому конфлікті» [17, с. 137].

При цьому дослідниця, характеризуючи робітничу прозу даного періоду, зазначає, що «головним героєм ця література найчастіше обирає людину, яка тільки розпочинає своє самостійне життя» [17, с. 138].

Молодим робітником на роздоріжжі, невпевненим у своїх цілях і прагненнях, постає перед читачем Андрій із повісті «Дорога через міст». Любов до батька і праці – основні важелі, що не дають йому перейти на інший бік, відцуратися від свого робітничого покликання і ковальського роду. В. Дончик зазначає, що саме «в праці, в активних діяннях розкривається людина, виявляє свої можливості. (...) Саме в спільних трудових справах, у стосунках з іншими найкраще пізнаємо моральне обличчя особи, її індивідуальність. І радянська література не лише фіксує

й відображає ці характерні для нашої дійсності закономірності, зв'язки й взаємозалежності, вона сприяє їхньому розвитку й утвердженню» [3, с. 32].

У повісті «Дорога через міст» автор показує трудовий колектив заводу, стосунки між робітниками. Однак не всі епізоди твору розгортаються на робочому місці. Письменник приділяє увагу й показу домашнього життя героя, його родини: роботящого батька Омеляна, для якого найголовніша похвала від людей: «Хорошу підміну виростив» [15, с. 51], а також дружину Андрія – легковажну Лілю, що занадто захоплюється усім модерним: західною музикою, літературою, живописом. Ліля намагається довести чоловікові, що працювати на заводі поруч з батьком не обов'язково, можна знайти собі й іншу роботу. Вона прагне жити повному, але такий спосіб життя неприйнятний Омелянові. Тож Андрій мусить постійно розриватися між працею на заводі, батьком та коханою дружиною. Він, зрештою, робить правильний, на думку автора, вибір: прийняти символічні кліщі від батька, тобто визнати його правоту й лишитися на заводі.

Назва повісті символічна. Дорогою через міст кожного дня батько з сином ідуть на завод, нею ж і повертаються назад увечері. Цією ж дорогою ходив колись Омелян зі своїм батьком. Автор називає її дорогою поколінь, шляхом з якого звернути не можна, бо син коваля має стати ковалем і йти по життю «дорогою батьків».

Молодого робітника зустрічаємо й в інших прозових творах С. Мушника, зокрема в оповіданні «Федько Дудка». Головний герой на початку тексту безвідповідальний та ледащий. Змінитися на краще йому допомагають бригадир цеху Данило Гайовий та його помічник Віктор Череха – люди розумні, поважні. Вони наставляють Федька на правильний шлях, навчають не лише основам праці на заводі, а й розкривають його природні здібності. С. Мушник своїм оповіданням нагадує читачам, що робота, в першу чергу, мусить приносити задоволення. Тож отримавши доручення доглядати за заводськими голубами, Федько змінився, став з радістю ходити на завод і з відповідальністю ставитися до своєї праці.

Натомість письменник засуджує тих робітників, для яких основним пріоритетом у житті є посада та гроші. Для автора особливо важить «чи справжній робітник, технолог, інженер, чи представник тієї породи, яку порівнюють то з перекотиполем, що шукаючи собі затишку, никає по білому світу, то з половою, що її на рвучкому вітрі односить од ядерного зерна» [15, с. 112]. Таких людей С. Мушник вважає недостойними звання робітника, висміює їх у своїх творах. Так, персонажі, зображені в «Повісті Північної прохідної» та оповіданні «Ропота», Анатоль Рошинський та Євген Мармаров – кар'єристи, яких автор засуджує за бажання піднятися вище інших, стати начальниками. Він глузує з них, показуючи їхні хиби та марність старання. Л. Світайло говорить, що прозі 70-х рр. характерні звинувачення у кар'єризмі [17, с. 113]. Часто виходять друком твори про керівників та організаторів на кшталт «Сказання про директора Прончатова» В. Ліпатова [17, с. 113] і використовувалися з метою виховного впливу на свідомість реципієнта, оскільки в радянські часи, як слушно зауважує Т. Круглова, «робота... була виведена за межі матеріальної зацікавленості й результативності: її цілком було відтворення радянського способу життя» [7, с. 49].

Ще одним важливим елементом у відтворенні робітничої тематики для С. Мушника зокрема та радянської літератури загалом є змалювання дружного колективу, який відіграє вагомий роль у вихованні молодого робітника. Головний герой із оповідання «Черв'як» висловлюється про колектив свого заводу так: «Ми не зборище людей, волею долі з'єднаних під одним дахом, нас ще з'єднує спільність мети й дружба. Без дружби, без побратимства у нас взагалі неможливо працювати» [14, с. 185]. Таким чином, позитивний герой не може бути байдужим до загальної справи, якою живе колектив заводу. Якщо ж таке відбувається, то колектив мусить втрутитися і вплинути на героя, змінити його світобачення. Таку ситуацію бачимо в оповіданні «Федько Дудка», повісті «Скрипка» тощо.

У прозових творах С. Мушника простежується формування характеру героя, утвердження його як соціально-активної особистості. Автор показує змушнення молодого людини в праці, у спілкуванні з колективом заводу, висвітлює нерозривність виробничого і особистого життя героя.

Про працівника заводу, як особистість, говорить його ставлення до свого робочого місця та верстата. Наприклад, в оповіданні «Черв'як» Василь Шкаруба протиставляється Гнату Погибі: «Він і емульсію паклівочкою зітре там, де можна й вік її не витирати, і стружечку підніме з підлоги чи змете віничком. Акуратист був і чепурун на противагу Гнатові, що прибирав коло верстата похапцем, за п'ять хвилин до кінця зміни й завжди абияк. Через те між ними вічно виникали суперечки. Доходило навіть до того, що Василь принципово не приймав од Погиби верстата, поки той не наведе належний порядок» [14, с. 186].

Самовіддана праця є основним ціннісним орієнтиром для більшості героїв повістей та оповідань С. Мушника. Чесними, справедливими, люблячими свою роботу, байдужими до слави та кар'єрного зросту постають перед читачами Микола («Черв'як»), Яків Терновий («Купальський вогонь») Омелян Ус («Дорога через міст») тощо. Вони і до роботи своєї ставляться з любов'ю: «Мені подобається працювати на третій зміні. У напівпритихлому цеху в таку пору якось по особливому затишно. Люблю солодку втому в тілі, що хилить до сну, і необхідність роботи, що її, як цікаву книжку, треба неодмінно закінчити, і відокремленість від усього світу, коли мало не розмовляєш з верстатом, наче з живою істотою» [14, с. 190], – говорить головний герой оповідання «Черв'як» токарь Микола.

Позитивні герої С. Мушника цілком задоволені своїм життям, не прагнуть нічого іншого для себе, оскільки, як пише З. Голубева, «у радянському суспільстві праця є єдиним мірилом суспільної цінності людини і водночас могутнім фактором виховання нової колективної свідомості» [1, с. 101]. **Це виховання відбувається шляхом показу поведінки персонажів, їхнього відповідального ставлення до праці.**

Ще одним із визначальних соцреалістичних епізодів, що часто зустрічаються у текстах письменника, є змалювання позитивного героя, який залишається ночувати в цеху.

Уже з перших сторінок повісті «Купальський вогонь» дізнаємося: «Ливарний цех ... працював цілодобово. Терновий днював і ночував у ньому. Керував формувальною дільницею, а коли змінювався, то допомагав вантажити на платформи обладнання, яке демонтували в першу чергу. Стомлювався так, що несила була уже й додому плентатися, спав прямо в цеху» [13, с. 4]. Схожу ситуацію бачимо й в оповіданні «Черв'як», Микола не без гордості говорить про себе: «А іноді я ... залишався на третю зміну й тренувався вже сам для себе на старих, не потрібних для виробництва болванках. І тоді я й справді ночував у цеху ... Умошуюсь, бувало, на лаві коло теплої батареї парового опалення, підкладу кулак під голову – та й сплю, як то кажуть, без задніх ніг до самого ранку» [14, с. 187].

Таким чином, відбувається утвердження в літературі «людини нового типу». Вона, як слушно зауважує І. Захарчук, «повинна була стати втіленням і носієм нових суспільних та морально-етичних цінностей, що виростають з соціалістичного ідеалу [5, с. 37]. **А крім того, за твердженням Л. Монастирецького, позитивний герой повинен мати «високий інтелектуальний рівень, моральну чистоту, товариську взаємодопомогу, любов до праці» [12, с. 115].**

Наприклад, персонажі повісті С. Мушника «Купальський вогонь», у часи німецької окупації, ризикуючи власним життям, підривають завод, не давши таким чином ворогові виготовляти деталі для своїх танків та машин. Майстер формувальної дільниці Яків Терновий та його друг Гаврило Мазенко, що все життя пропрацювали на цьому заводі, проявляють власну громадянську позицію та героїзм. С. Мушник показує їх як вірцевих представників робітничого класу, пози-

тивних героїв, вартих наслідування. Адже, як писав В. Дончик, «вищим ... ідеалом і орієнтиром стає герой, котрому є діло до всього на світі, тобто особа активна, з високорозвиненим почуттям внутрішньої, громадянської і людської відповідальності» [4, с. 29].

Наступним важливим елементом при розкритті С. Мушником теми праці є індустріальний пейзаж як основне тло, на якому розгортається конфлікт. Описи заводу та цеху більшою чи меншою мірою присутні в кожному творі. Навіть в оповіданні «Річка нашого дитинства», яке на перший погляд зовсім не стосується виробничої проблематики, а скоріше піднімає питання переосмислення минулого воєнного досвіду, автор змальовує головного героя «над вузькою річкою, що протікає по території заводу» [14, с. 174].

Промисловий цех постає в текстах С. Мушника в різних варіаціях, від романтичного до реалістично-жаркого і неприємного.

«Хороший у нас індустріальний цех. Широкі вікна, висока стеля, прогони такі довжелезні, що кінець їхній аж ніби вдалині туманиться, як ото була в степу на вечоровому обрії. (...) Верстати стоять мовчазні, задумані, немов перемигати ранковою свіжістю. Промені з вікон широкими трепетними мечами перерізають цех навскоси. Де вони падають на верстати, – там кожна мідяшка виблискує щирим золотом. Увесь цех так і грає ними, наче то дітлахи пустуни бавляться сонячним зайчиками» [14, с. 184], – говорить персонаж-оповідач в оповіданні «Черв'як».

Натомість описи цеху в оповіданні «Річка нашого дитинства» менш романтичні: «Але в цеху зараз жарота немилосердна. Навіть квіти між верстатами, не раз оспівані заводською багатотиражною, не витримують: листя на них зів'яле, пожухле. По самих нас і говорити нічого: працюємо, обливаючись потом, хоч усі вікна й усі двері, все, що тільки можна, відчинено» [14, с. 174]. Автор намагається показати, що працівникам цеху доводиться нелегко виконувати свою щоденну роботу, однак вони всі задоволені. Жоден з них не мріє про кращі умови праці чи службове підвищення. Змалювання індустріального пейзажу та процесу виробництва автор використовує для створення в текстах певної виробничої атмосфери, намагаючись таким чином уплинути на свідомість читача, показати йому, так би мовити, завод «із середини». Для літератури соціалістичного реалізму важливо було естетизувати процес праці, або, як слушно зауважує Т. Круглова, «повністю розчинити працю в творчості» [7, с. 52].

Із цією ж метою автор використовує у своїх текстах професійну лексику, не завжди зрозумілу реципієнтові: «Для того, щоб отримати потрібний крок різьби, Гнатові треба було порахувати відповідно з даними паспорта, яким повинне бути співвідношення ведучої й веденої шестерень на верстаті. Від шестерень залежить крок гвинта верстата, а від кроку гвинта верстата залежить крок різьби» [14, с. 188], «Показував, як гільзу на блок підбирати, як виймати, як заміряти індикатором» [15, с. 5] тощо.

Звісно, для літературних творів соціалістичного реалізму використання професіоналізмів було важливою складовою й використовувалося з метою викликати довір'я у читача до художньої реальності. Але у своїх повістях та оповіданнях С. Мушник на перший план ставить людину, її внутрішній світ, прагнення, переживання, таким чином відтворюючи художній портрет свого сучасника.

Отже, робітнича тематика в повістях С. Мушника тісно пов'язується з формуванням «людини нового типу» соціалістичного суспільства. Основним для персонажа стає, з одного боку, долання виробничих труднощів, а з іншого, – психологічного конфлікту всередині самого себе, в результаті чого герой розкривається як особистість. Значну роль у формуванні ідеологічно-правильного, взірцевого представника робітничого класу відіграє колектив заводу, на якому працює герой. Процес виробництва автор описує як важливу складову суспільного прогресу

су. Індустріальний пейзаж виступає засобом творення особливої виробничої атмосфери. С. Мушник показує у своїх творах як робітників величних, чесних, висококваліфікованих, позитивних героїв, так і нікчемних бездарних ледарів, які прагнуть отримати посади та привілеї, таким чином реалізуючи виховну функцію радянської літератури.

У своїй статті ми розглянули лише один із аспектів багатогранної творчої спадщини С. Мушника, залишаються недослідженими його художні твори про події Великої Вітчизняної війни, документальні повісті, публіцистика. На їхній аналіз буде спрямований вектор наших подальших досліджень.

Бібліографічні посилання

1. *Голубєва З. С.* Нові грані жанру. Сучасний український радянський роман. Дослідження / З. С. Голубєва. – К.: Дніпро, 1978. – 280 с.
2. *Добренко Е.* Метафора влади. Література сталинської епохи в історическом освященні / Е. Добренко. – Мюнхен: Verlag Otto Sagner, 1993. – 408 с.
3. *Дончик В. Г.* Гуманізм творення: Бесіди про літературу / В. Г. Дончик. – К.: Молодь, 1980. – 200 с.
4. *Дончик В. Г.* До глибин життя (українська радянська проза 50-60-х рр.) / В. Г. Дончик. – К.: Знання, 1970. – 48 с.
5. *Захарчук І.* Війна і слово. Мілітарна парадигма літератури соцреалістичного реалізму: Монографія / І. Захарчук. – Луцьк: Твердиня, 2008, – 404 с.
6. Історія української літератури: у 8 т. Література післявоєнного часу (1946-1967). – Т. 8. – К.: Наук. думка, – 1971. – 572 с.
7. *Круглова Т.* Художественная репрезентация «нового человека» в контексте индустриализации / Т. Круглова // Идеологічні та естетичні стратегії соцреалізму: Вип. 1 / Відп. ред. В. Хархун. – К.: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2010. – С. 45–56.
8. Лист від П. Панча до С. Мушника 13.08.1965. Рукопис // Харківський літературний музей. – РП-991. – 2 арк.
9. Лист Мушникову С. і Федорову В. від П. Панча. 12.12.1950. Рукопис // Харківський літературний музей. – Д-106. – 3 арк.
10. *Логвін В.* Вірність. Критика і біографія / В. Логвін // Соціалістична Харківщина, – 1974. – 5 лип.
11. *Логвін В.* Утвердження / В. Логвін // Соціалістична Харківщина, – 1977. – 6 серп.
12. *Монастирецький Л. С.* Позитивний герой української радянської прози / Л. С. Монастирецький. – К.: Вища школа, 1983. – 176 с.
13. *Мушник С.* Купальський вогонь / С. Мушник. – Харків: Прапор, 1972. – 126 с.
14. *Мушник С.* Осокорова заметіль / С. Мушник. – К.: Радянський письменник, 1970. – 220 с.
15. *Мушник С.* Повісті Північної прохідної / С. Мушник. – Харків: Прапор, 1967. – 192 с.
16. *Мушник С.* Робітнича тема в моєму серці / С. Мушник // Прапор. – 1976. – № 6. – С. 13–14.
17. *Світайло Л. Р.* Робітнича тема в українській радянській прозі (60–70-ті роки) / Л. Р. Світайло. – К.: Наук. думка, 1984. – 199 с.
18. *Черченко Н.* Позитивний герой – вимога часу / Н. Черченко // Прапор. – 1983. – № 11. – С. 114–120.
19. *Ясенець В.* Співець заводської сторони / В. Ясенець // Ленінська зміна. – 1986. – 25 жовт.

Надійшла до редколегії 08.02.2013 р.

Г. І. Работяга

*Київський національний лінгвістичний університет***КОМПОЗИЦІЙНІ ТА СВІТОГЛЯДНІ ОСОБЛИВОСТІ ДРАМАТИЧНОГО КОНФЛІКТУ У П'ЄСИ Б.-М. КОЛЬТЕСА «БИТВА НЕГРА З СОБАКАМИ»**

Здійснено аналіз драматичного конфлікту п'єси Б.-М. Кольтеса «Битва негра з собаками», заснований на теоретичних засадах дослідження театру А. Юберсфельд. Здійснено спробу простежити взаємозв'язок етичних та естетичних аспектів цього композиційного елементу драматичного тексту в контексті сучасної культури.

Ключові слова: конфлікт, кульмінація, театральна семіотика, глядач, подія.

На основе теоретических принципов исследования театра А. Юберсфельд осуществлен анализ драматического конфликта в пьесе Б.-М. Кольтеса «Битва негра с собаками». Предпринята попытка проследить взаимодействие этических и эстетических аспектов этого композиционного элемента текста в контексте современной культуры.

Ключевые слова: конфликт, кульминация, театральная семиотика, зритель, событие.

The article presents the analysis of the dramatic conflict in the B.-M. Koltès play «Combat de nègre et de chiens» according to A. Ubersfeld's theoretical principles of theatre study. It dwells on the interaction of moral and esthetical aspects of this element of the textual composition in the context of contemporary culture.

Key words: conflict, culmination, spectator, semiotics of theatre, event.

Зі становленням театральної семіотики у Франції змінюється основний вектор дослідження драми та її засадничих категорій. Якщо традиційний аналіз зосереджувався не так на виставі, як на її літературному підґрунті, тобто ототожнював театр з драмою, а експериментальні дослідження 60–70-х років оголосили театр незалежним від літератури видом мистецтва, то з розвитком театральної семіотики вирішальною характеристикою текстової структури п'єси починають вважати її призначення для сценічної постановки.

Зміна акцентів була зумовлена зацікавленням ролі глядача у творенні сенсів побаченого, про що свідчать публікації робіт А. Юберсфельд «Школа глядача» («L'École du spectateur», 1981) та П. Паві «Сценічні голоси та образи. До питання рецептивної семіотики» («Voix et images de la scène. Pour une sémiologie de la réception», 1985). Своєю присутністю він визначає стосунки між персонажами, які вступають у протистояння чи еднаються заради спільної мети. Таким чином, театральний діалог є не лише мовленням перед третьою особою, а й мовленням, адресованим цій заздалегідь передбаченій в драматичному тексті особі [9, с. 102].

З цієї точки зору цікавим є аналіз п'єси «Битва негра з собаками» (1979), написаної одним з найяскравіших авторів французького театру кінця ХХ ст. Б.-М. Кольтесом. Її прем'єра була присвячена відкриттю оновленого в результаті реформ культурної політики театру «Нантер Амадьє», який вважається колискою творчості драматурга. Саме на його підмостках відбулися постановки найвідоміших п'єс автора. Вистава стала другою спільною працею Б.-М. Кольтеса та П. Шеро після «Ночі незадовго перед лісами», представлені на Авіньйонському театральному фестивалі за кілька років до того [7, с. 203].

Згідно з театральним семіологом А. Юберсфельд, у п'єсі збережено класичну модель трагедії з малою кількістю персонажів та досить простою фабулою; зокрема, дослідниця проводить паралель з «Беренікою» Расіна [8, с. 98–101]. Драматург дотримується єдності часу, місця і дії та традиційного внутрішнього поділу на акти. Однак в той же час у п'єсі присутні зміщення канонів, наприклад, персо-